ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է, ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ խմբագրին. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ֆրանսիա. Հրդեհ Վիէննայի թատրոնի մէջ. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Դաւիթ բէկ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 2 դեկտեմբերի

Այս օրերս մի օր մտնելով Քիւրքճեանի մօտ, գտայ նորան, աչքերը յատակի վրա սեւեռած, խոր մտածութեան մէջ. Նա ինձ երևաց մի այլ Մեֆիստոֆելէս իր մեծ գլխով, թուխ և թանձր և թնջուկ մազերով, մութ կերպարանքով, մռայլ աչքերով, յատկորոշ քթով, սրավերջ և ծայրը դէպի մի կողմ ծռուած մօրուքով. Մտածում էր, գլուխը ուսի վրա թեք. Բարև, Քիւրքճի եղբայր. Ի՞նչ բան է, հարցրի. Չը գիտես, եղբայր, տունս քանդվում է, պատասխանեց, ցոյց տալով ինձ մի ապակի, որի վրայից ժամանակի ցեցը կրծում էր Անոյ մի հրաշալիքը. Ցաւալի էր տեսնել այնքան քրտինքի, ծանրավաստակ օրերի, ահալից գիշերների մի գործ, առանց հեղինակի ցանկացած արդիւնքին հասնելու, առանց ազգային դաստիարակութեան և ազգային պատմութեան ուսուցման գործին ի նպաստ գործադրվելու, յանկարծ տապալուած. Ահա ուրիշ ապակիներ, ահա ուրիշ ապակիներ, նոյնպէս կըրծոտուած. բոլորն էլ՝ թանգագին տեսարաններ. Աւաղ, կորչում է աշխատանքս, մինչև երկու հարիւր էլ է չունեմ պատրաստած օրինակներն. Եւ արուեստագէտը իր կուրծքին մէջ զգում էր մի սաստիկ մրրիկ, որի շունչը պնչներէն ծխի նման էր դուրս գալիս. Նա ինձ երևում էր մի դիւցազն մի ահագին հրէշի հետ մաքառելիս. Վերջապէս ժայթքեց իր ներքին հուրն ու մուրը մի չանթորոտ յանդիմանութեամբ.

Մի այսպիսի ժամանակում, ուր ազգային հերոսները վխտում են լրագրերի մէջ, իրենց յօդուածներով ու առաջարկութիւններով, անուն հանելու բուռն տենչանքով, մի Անի, մի հայրենի աւերակ, որ ոչ նուազ զօրութիւն է տալիս նոցա, ճակատները բարձրացնելու և իրենց համար գոյութեան իրաւունք պահանջելու, մի լուսանկար Անի, որ զմայլեցնում է Վիրխովների պէս աշխարհահռչակ մարդոց և մի նախախնաման գործ է հրատարակվում, Վենետիկի աշխարհագրական ժողովի մէջ, Հ. Գ. Ալիշանի բերնով, և որի համար այլազգի լրագրեր առաջարկում են իրենց ծառայութիւնը քարոզութիւն (propogande) անելու, մի Անի կործանվում է հայ հերոսների ձեռքի տակ. Նորա ճարտարագործութեանց պատկերներն եղծվում են արուեստագիտի դարաններում մէջ, և չորս միլիոնէն աւելի հայի համար 200 օրինակ դեռ չէ էլ տպված, և հարիւր ու քսան օրինակ հազիւ է ծախսված.

Արուեստագէտը չէր մոռանում իր ջերմ շնորհակալիքը յայտնել «Մշակ» լրագրի մասին, որ արձագանք տուեց Վիրխովի հիացական ձայնին և բաց արաւ իր էջերը Անոյ աւերակներին ստորագրվելու.

Բայց ո՞ւր են Մասիս և իր ընկերները, ուր են հայրենիքի համար հալվող ու մաշվող կ. պոլսեցիք, որոնք մի օրինակ անգամ չունեն տարած. ո՞ւր են հայոց ներկայ կաթողիկոսներն ու իրենց վանքեր. ո՞ւր են Վենետիկի (ի բաց առեալ Հ. Գ. Ալիշանը) և Վիէննայի հայրենասէր Մխիթարեանք և իրենց վարժարանները. ո՞ւր են հայոց ճեմարաններն ու թեմական ու վիճակային հոգևոր դպրոցներ*). ո՞ւր են մեր համալսարանական դոկտոր ուսուցիչներն և հայոց պատմութեան ու հայրենիքի գիտութեան վարժապետներն. Այդ բոլորը թմրութեան, անտարբերութեան ու մինչև անգամ զուտ ոգլութեան մէջ մրափում են. Բաղցր է, դոցա ամենին, հայրենիքի վրա հնդուհաւի փքոտութիւն ունեցող ճառեր ճամարտակել հայ մանուկների ու նոցա խաթունների ապուշ գովեստները վաստակելու ու նոցա սեղանի վրա ճենճերուող անուշահամ ք ի ւ ֆ տ ա ն վայելելու համար. Այդ մարդիկ պէտք էր մի քարոզութիւն անէին, անում են իրենց որովայնի քարոզութիւնը, և երջանիկ են ու իրենց երկրային պարտականութիւնը կատարած պրծած՝ երբ փայլուն մատանիներ ունեն իրենց մատերի վրա և Հալանի սիկարն իրենց ջուր կաթեցնող չրթների մէջ և իրենց սրմուկը պարսկաճաշակ բարձերի վրա. Սարդանաբալութիւնն էլ մարդկութիւն է. Ինչ փոյթ թէ մի Անի է կորչում և երեք միլիոնի չափ չինական ազնուական հայեր նրա փոշիների մէջ են խեղդվում, քարերի տակ ճմլվում. Ինձնից յետոյ ջրհեղեղ, ասում է հայ հերոսը. մի և նոյնը՝ որ, իր գրչով, լրագրերի էջերի վրա դոնքիխոտաբար է արշաւում, իր հայրենիքը և նրա կոյսեր անհաւատներից պաշտպանելու համար.

Ա. Մ. Ե. Գ.

*) «Մշակ» լրագրից յայտնի է որ միայն փամբակի Ղարաքիլիսի ուսումնարանը մի հաւաքածու գնել է.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 7 դեկտեմբերի

Հաճեցէք, պ. խմբագիր, մեր այդ մի քանի տողերին տեղ շնորհել ձեր պատուական թերթի մէջ.

Աստրախանի մի փոքրիկ հասարակութիւնից հասաւ մեզ 107 րուբլ նուէր, որով յարգելի պարոնները բարեհաճել են թեթևացնել մեր այս տարի Սիւնեաց աշխարհում կատարած ճանապարհորդութեան ծախքերը. Գուցէ մենք վիրաւորած կը լինէինք մեր նուիրատուների համեստութիւնը, եթէ նրանց անունները հրատարակելու լինէինք. Բայց նրանց մի այդպիսի ազնիւ համակրութիւնը պարտք է դնում մեզ վրա հրապարակաւ յայտնել մեր խորին շնորհակալութիւնը.

Պարոնների նուէրը մեր աչքում մեծ արժէք ունի աւելի այն կողմից, որ մեր ժողովրդի ընդհանուր անտարբերութեան մէջ, դարձեալ գտնվում են անձինք, որ գնահատել գիտեն աշխատութիւնը. Այդ խրախոյսը մեծ է և ամենայն գովութեան արժանի.

Մեր ամբողջ գրական ասպարիզում այդ երկրորդ անգամն է, որ մենք գտնում ենք մեր ընթերցողներից այս տեսակ քաջալերութիւն. Առաջին անգամին Ռուսաստանի մի հեռաւոր քա-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

ԺԵ.

Անձրևային մառախլապատ օրին յաջորդեց պարզ, աստղազարդ գիշեր.

Ջևու *) բերդը պաշարված էր հայոց զօրքերով. Պարսից զօրքերը ամէն կէտերի վրա յաղթվելով, մի մասը ջարդված էր, մի մասը գերի էր ընկած, իսկ մնացածները փախել, պատսպարվել էին բերդի մէջ. Դէպի բերդը տանող բոլոր կամուրջները պարսիկները քանդել էին. Հաղորդակցութիւնը դրսի հետ կտրված էր.

Ջևու բերդը գտնվում էր Հալիձորի գետի ձախ ափի վրա, հին Բաղաբերդից մէկ մղոն հեռաւորութեամբ դէպի հարաւ. Սիւնեաց աշխարհի շատ բերդերի նման, նա շինված էր մի այնպիսի տեղում, ուր երկու գետեր խառնվելով միմեանց, կազմում են մի սուր եռանկիւնի. Մի այսպիսի եռանկիւնու մէջ գտնվում էր բերդը. Հարաւային կողմից գալիս էր Հալիձորի գետը, իսկ արևմտեան կողմից Գեղվայ գետը կտրելով նրան, կազմում էր եռանկիւնին. Նա Ղափանի միւս բերդերի նման բոլորովին բարձրավանդակի վրա չէր գտնվում, այլ նեղ ձորի մէջ, սեղմված յիշեալ երկու գետերի գրկում. Մի կողմից միայն բարձրանում էր դէպի արևմտեան կողմի բլուրը, ուր կանգնած էր անմատչելի միջնաբերդը.

Բերդը պատած էր հաստ պարսպով, որը շուրջանակի ամրացրած էր բրգաձև աշտարակներով. Պարսպի շուրջը տարածվում էր մի երկրորդ ամրութիւն. դա էր ածուխ հողից կազմված թանձր թումբը, որը իր փափուկ կողքերի մէջ այնպէս էր ընդունում թնդանօթների ռումբերը, որպէս փետուրեայ բարձը ընդունում է իր մէջ գնդասեղի ծայրը, առանց ցաւ զգալու. Դա մի ամուր պատնէշ էր, միայն հողից թափված. Այդ պատնէշի մօտով, խորին, բնական խրամատների միջով, որոտալով, քարերին և ժայռերին զարկվելով, անցնում էին Հալիձորի և Գեղվայ գետերը, որոնք նոյն իսկ բերդի ստորոտում միանում էին, նրա դիրքը աւելի անմատչելի կացուցանելու համար.

Միջնաբերդի մէջ այդ միջոցին տիրում էր կատարեալ իրարանցում. Կարծես, մի չար մարգարէի գուշակութեամբ մարդիկ համոզված լինէին, թէ ահա մի քանի րոպէից յետոյ աշխարհս կը կործանվի, և ամեն ինչ կը լռէ, կը կորչի յաւիտենական ոչնչութեան մէջ. Ամեն ոք սարսափելի տագնապով սպասում էր վճռական րոպէին. Խանի կանանոցի մէջ յուսահատութիւնը աւելի սոսկալի էր. Չը նայելով, որ գիշերից բաւական անցել էր և այդ ժամուն բոլոր խանումները հանգստացած էին լինում իրանց փափուկ օթեակներում, իսկ այդ գիշեր դեռ ոչ ոք քնած չէր. Նրանք ընթրիք անգամ չէին վայելել. Բազմածախ խոհանոցի բոլոր պատրաստութիւնները պղնձէ մեծ մատուցարանների վրա սառչում էին. Ներքինիները իրանց չողոքորդութեան բոլոր հմտութիւնով մնացել էին շուարած. Նրանք չը գիտէին ինչով մխիթարել, ինչով հանգստացնել տիկիններին.

Այդ միջոցին մանկահասակ խանումներից մէկը, իր չքեղազարդ օթեակում, խելագարի նման, մի անկիւնից դէպի միւսն էր վազում, ինքն էլ չը գիտէր, թէ ինչու համար. Նրա գլխին քօղ չը կար. Մետաքսեայ նեղ վարսակալը միայն հաւաքել էր ճոխ գիսակները գեղեցիկ գլխի վրա, որոնք առանց հիւսերի թափվել էին կլոր ուսերի վրա, ծածկում էին նրա դալար մէջքը. Դէմքը գունաթափ էր. աչքերի մէջ վառվում էր տենդային երկչոտութիւն. Նա մօտեցաւ պատուհանին, գողգոջուն մատներով բարձրացրեց վարդագոյն-թափանցիկ վարագոյրը. Այնտեղից վեր առեց մի փոքրիկ արկղիկ, որ Սպահանի ընտիր գործ էր հիանալի քանդակներով. Նա դրեց արկղիկը գորգի վրա, ինքը նստեց նրա մօտ. Փոքրիկ բանալին պտտվեցաւ նրա նուրբ մատիկների մէջ, արկղիկը բացվեցաւ. Նրանում, կարծես, թագցրած լինէին երկնքի աստղերի ամենագեղեցիկները, որոնք իսկոյն փայլել սկսան ճրագի լոյսի առջև. Դրանք գոհարներ էին, որոնք ոչ միայն հանդիսաւոր օրերում, այլ հասարակօրէն զարդարում էին գեղեցիկ կնոջ բազուկները, մատները, կուրծքը, պարանոցը և մինչև անգամ ոտների սրունքները.

Այդ արկղիկի մէջն էր ամփոփված նրա ուրախութիւնը, դրանով էր գնել անտանելի ամուսինը նրա սէրը. Իսկ այժմ երկար մի առանձին տխրութեամբ նայելուց յետոյ աչք շլացնող ականների վրա, նա կրկին կողպեց արկղիկը, մտածում էր իր գանձը թագցնել մի ծածուկ տեղում. Նա վեր կացաւ, արկղիկը սեղմած գողտրիկ կուրծքի վրա, որ այդ միջոցին սաստիկ զարկում էր. Աչք էր ածում իր շուրջը, տեսնելու, թէ որտեղ աւելի յարմար էր թագցնելու. Նոյն րոպէում լսելի եղաւ թնդանօթի որոտը, որի արձագանքը գլգլալով տարածվեցաւ բերդը շրջապատող նեղ ձորերի մէջ. Տիկինը մի ակամայ ճիչ բարձրացրեց, ձեռքերը թուլացան, արկղիկը ցած ընկաւ, և փշրվելով, գոհարները սփռվեցան նախշուն գորգերի վրա, նրանց նկարները աւելի բազմատեսակ անելու համար.

Այդ թշնամու թնդանօթների ձայնն էր. Առաջին անգամը չէր, որ որոտում էին նրանք, բայց տիկինը, խորասուզված իր հոգեկան խռովութիւնների մէջ, դեռ ոչինչ չէր լսել.

Նա մոռացաւ գոհարները. Մայրական սէրը խեղդեց պճնասիրութեան ցանկութիւնը. Միակ առարկան, որ այժմ մտաբերեց նա, էր իր զաւակը. Սկսեց սենեակում կատաղաբար որոնել նըրան, ամենևին չը մտաբերելով, որ նա այնտեղ չէր, այլ պառկած էր կից սենեակում աղախնի հսկողութեան ներքոյ.

Տիկնոջ պահապան ներքինին նախասենեակում նիրհում էր, ամենևին ուշադրութիւն չը դարձնելով, թէ ինչ է կատարվում իր շուրջը. Ծերունի ներքինին ափիօն ընդունելու սովորութիւն ունէր, այս գիշեր, երևի, սրտի տխրութիւնից, փոքր ինչ աւել ընդունեց և արբեցուցիչ թոյնը բոլորովին թմրեցրեց նրան. Բայց տիկնոջ արձակած ճիչը վրդովեց նրա հանգստութիւնը. Նա կիսաքուն դրութեան մէջ գլուխը վեր բարձրացրեց, և նախասենեակի խաւարի մէջ ոչինչ չը տեսնելով, կրկին գլուխը դրեց իր կարճ բարձի վրա, սկսեց մրափել. Նրա բարձը, որ մի տոպրակ էր, լցրած սղոցած փայտի թեփով, դրած էր ուղիղ տիկնոջ դռան հանդէպ, դրսի կողմից. Եթէ աւելցնենք այդ բարձի վրա ներքինու ածիլած գլուխը,—երկուսը միասին կազմում էին մի ամուր պատնէշ, որ արգելում էր տիկնոջ սենեակի դռան ներսից բացվելը. Այսպիսով ինքը ներքինին ներկայացնում էր մի մեծ կողպէք, որ փականք էր դրել խանի գեղեցիկ կնոջ օթեակի դռան վրա. Որպէս մի հաւատարիմ շուն, գլուխը կպցրած դռանը, նա ամբողջ գիշերը պառկած էր լինում նախասենեակում. Ոչ մի անցուդարձ տիկնոջ սենեակի դռնով կատարվել չէր կարող, առանց նրան զարթեցնելու. Բայց երբ այդ սոսկալի պահապանը զարթեցաւ, յանդուգն այցելուի մահը պէտք էր վճռված համարել.

Չը նայելով, որ ամրոցի մէջ տիրում էր կատարեալ անկարգութիւն, բայց կանանոցի մէջ դեռ սովորական կարգերը բոլորովին չէին խանգարված. Կանանոցը այն միակ հիմնարկութիւնն է մահմեդական աշխարհում, որի օրէնքները կամայականութեան չեն ենթարկվում. Թող աշխարհը քանդվի, թող ամեն ինչ տակնուվրա լինի, բայց կանանոցի գերին իր օթեակից դուրս գալու իրաւունք չունի.

Բայց նոյն րոպէում տիկինը այդ խտութիւնների վրա ուշադրութիւն չէր դարձնի. Եթէ մըտաբերէր, որ իր զաւակը գտնվում է աղախնի

*) Ջևու, կոչվում է և Ջէյվայ. Այդ բերդը պէտք չէ շփոթել այն Ջէյվայ ամրոցի հետ, որ գտնվում է Ղարաբաղի Գիւլիստան կոչված մահալում, Ղարաչինար կամ Աղջա-Ղալայ գիւղի մօտ, և ոչ շփոթելու է Բարգիւշատի վիճակի Մուղանջիկ կոչված մասի Ջէյվայի հետ. Մեր նըկարագրած Ջևուն յայտնի է Սիւնեաց պատմութեան մէջ Գեղի անունով, որը Բաղաց իշխանների բերդն էր, գտնվում է Ղափանի մէջ.

ղաքից, Նիժնի Նովգորոդից, մի պատուելի հայ տիկին ուղարկեց մեզ 100 րուբլի, որպէս նուէր «Կայծերի» հրատարակութեան համար։ Գրականութեան վիճակը պէտք է բաղդաւոր համարել, երբ կինը սկսում է համակրել։

Րաֆֆի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դեկտեմբերի 2-ին հրատարակվեցաւ Մոսկվայում «Русскій Курьеръ» լրագրի 211 համարը։ Ինչպէս յայտնի է այդ լրագիրը ներքին գործերի մինիստրի հրամանով դադարեցրած էր մի քանի ամսով։

—

Բաշնորաշէն գիւղից, պ. Հայկ Տէր-Ամբակումեանցից ստացանք 4 րուբլ բաժանորդագին «Ժուռնալ դ'Օրիանի» համար։ Առաջվայ փողերի հետ կանի 908 րուբլ 15 կոպէկ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

Փարիզի „առևտրական ժողովը“, որ իր ձեռքի տակ ունէր երկու ուսումնարաններ 1,600 աշակերտներով, նորերումս բացարեց „բարձրագոյն առևտրական ուսումնարան“, որի համար Մալերբ բուլվարի վրա աչագին և ընդարձակ շինութիւն է կառուցված։ Ուսումնարանի հանդիսաւոր բացման ժամանակ ներկայ էին մի քանի մինիստրներ և բազմաթիւ պատգամաւորներ։ Սպասում էին Գամբետտային, բայց նա ուղարկեց ասել, որ ինքը չէ կարող ներկայ գտնվել։ Առևտրական ժողովի նախագահը մի ճառ արտասանեց, որով մեկնեց ուսումնարանի նպատակները և կոչումը և ասաց, թէ առևտուրն էլ արդիւնաբերութեան չափ գիտութիւն և գործունէութիւն է պահանջում։ Նա յոյս յայտնեց, որ կառավարութիւնը բոլոր միջոցներ գործ կը դնէ առևտրական դաշնագիրներ կապելու համար, որովհետև ինչպէս քաղաքականութեան համար, նոյնպէս և առևտրի համար ազատութիւնը ամենալաւ միջոց է։ Առևտրական մինիստր Րուվիէ մի ճառ արտասանեց, որով ցոյց տուեց երկրի տնտեսական յաջողութիւնները, նախագծված երկաթուղիները, ջրանցքները և նաւահանգիստները։ Նա յայտնեց, որ նոր ընդհանուր տարիֆը հնից աւելի ազատամիտ է։ Ժամանակ է վերանորոգել առևտրական դաշնագիրները։ Մի քանի պետութիւնների հետ դաշնագիրները վերանորոգված են, միւսների հետ բանակցութիւններ են կատարվում։ Կառավարութիւնը կաշխատի պաշտպանել և զարգացնել առևտրական դաշնակցութիւնների ձևը, որ անհրաժեշտ է առևտրական նշանաւոր գործերի համար։ Ազատութիւնը կենդանութիւն է տալիս առևտրական գործունէութեանը։ Տնտեսական զարգացման առաջին պայմանները ազատութիւնը և խաղաղութիւնն են կազմում։ Թէ առաջինը և թէ երկրորդը ապահոված են ժողովրդի կամքով և այժմեան կառավարութեան քաղաքականութեամբ։ Բայց մասնաւոր գործերը պէտք է նպաստեն հասարակական ջանքերին։ Առևտրական ժողովը հասկացաւ այդ և ստեղծեց մի հիմնարկութիւն, որ առևտրական մեծ գործերի համար ընդունակ մարդիկ կը պատրաստէ։ Այդ ուսումնարանը պէտք է ոչնչացնէ նախապաշարմունքները առևտրի դէմ, իբրև գործունէութեան երկրորդական կարգի դէմ։ Րուվիէ օրինակ բերեց վաճառականներին, որ առևտրական յարաբերութիւններ ունի ամբողջ աշխարհի հետ և գիտէ, թէ ինչպիսի արդիւնաբերութիւնը և ինչպիսի հում նիւթ պէտք է բերել այս։ Մինիստրը ինչպէս գիտնականին, զինուորին կամ արհեստագէտին, վաճառականին էլ երկրի ուժերից մէկն է համարում։ Վաճառականը պէտք է լինի համարձակ, ազնիւ և զգոյշ։ Բացված ուսումնարանի աշակերտներից Ֆրանսիան սպասում է, որ նրանք ոչ թէ միայն վաճառականներ, այլ և ազգասէրներ կը լինեն։ Սենատի նախագահ Լէօն Սէ նոյնպէս մի քանի խօսք ասաց։ Իր ընտանեկան աւանդութիւնների համեմատ նա յարգում է առևտուրը և ուսումնարանի ապագայ աշակերտներին հրաւիրում է ուսումնասիրել առևտուրը և դրամական գործերը ոչ թէ միայն անձնական, այլ և Ֆրանսիայի հարստութեան համար, որ իր արդիւնաբերութեան շնորհիւ վերջին տասը տարիների ընթացքում յաղթեց այնպիսի դժուարութիւնների, որոնք անելք էին համարվում։

Ներկայումս Գամբետտա զբաղված է ֆրանսիական նաւատորմի մանրամասն ուսումնասիրութեամբ։ Նա այդ նաւատորմը անբաւարար է համարում Ֆրանսիայի ժամանակակից պէտքերի համար և մտադիր է պատգամաւորների ժողովին առաջարկել, որ տաս հատ զրահակիր նոր նաւեր կառուցանվեն։ Սպասում էին, որ սենատին կառաջարկվի մասնաժողովի զեկուցումը Տունիսի կրեդիտի մասին, բայց զեկուցանող Լանգլուա յայտնեց, որ զեկուցումը դեռ պատրաստ չէ։ Ֆինանսների մինիստրը մեկնեց, որ կառավարութեան և մասնաժողովի մէջ անհամաձայնութիւն կայ այն հարցի առիթով, թէ արդեօք իրաւունք ունի պատերազմական մինիստրը արտաքոյ կարգի կրեդիտից աւելի ծախս անել։ Մինիստրը յոյս ունի, որ այդ հարցի վերաբերութեամբ համաձայնութիւն կը կայանայ կառավարութեան և մասնաժողովի մէջ։ „France“ լրագիրը հաղորդում է, որ կը նշանակվեն ֆրանսիական հետևեալ նոր դեսպաններ, Շալմել-Լակուր՝ Բեռլին, Տիսսօ՝ Լոնդոն և Նոգօրդի՝ Կ. Պոլիս։

Պարլամենտական մասնաժողովը, որ նշանակված է գահական բրիլիանտները ծախելու համար, բացի պատմական հագուստ իրեղէններից, իր նախագահ ընտրեց Բոսպայլին և մանրամասնօրէն քննեց ոչնչացրած գահի թանգագին իրեղէնները։ Գեղարուեստների մինիստր Անտօնէն Պրուստ ցանկանում է պահպանել այն բոլոր իրեղէնները, որոնք պատմական կամ գեղարուեստական նշանակութիւն ունեն։ Բոսպայլ կամենում է միայն մի քանի տարիներ պահել, յուսալով թանգագին իրեղէնների վաճառումից ստանալ 3,00,0000 ֆրանկ։ Այդ գումարից ստացված եկամուտները պէտք է գործ դնվեն ծեր և հիւանդ բանւորների ապահովութեան համար։ Մասնաժողովը իբրև էկսպերտ հրաւիրեց Բապստին, որ խորհուրդ է տալիս պահպանել հետևեալ առարկաները. տասը շքանշանների հաւաքածուն, որի գինը 200,000 ֆրանկ է, ժամացոյցը, որ Ալժիրի բէյ ընծայել է Լուդովիկոս XIV, գինը 3000 ֆրանկ, մի սուր, որի գինը 250,000 ֆրանկ է։ Բապստ խորհուրդ չէ տալիս ծախել երևելի բրիլիանտ „Րեգենտ“, որի գինը 12 միլիօն է։ Աճուրդով ծախելու ժամանակ նա կարող է 800,000 ֆրանկով ծախվել և մի աֆերիստի ձեռք կարող է ընկնել, որ այդ բրիլիանտն իր հետ առած կը շրջի ամբողջ աշխարհը նրան ցոյց տալու նպատակով։

ՀՐԴԵՀ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ

Վիեննայի թատրոնի մէջ պատահած հրդեհի մասին հաղորդում են հետևեալ մանրամասները։ Հրդեհը սկսվեցաւ եօթ

սենեակում, դուռը բաց կանէր, և Ներքինու գլուխը ու մարմինը ոտնակոխ անելով, կանցնէր և կը մտնէր աղախնի սենեակը։ Նա վանդակի մէջ բռնված անընտել թռչունի նման անդադար թռվռում էր այս կողմ և այն կողմ։ Հարիւր անգամ նայեց իր անկողնի մէջ, հարիւր անգամ շօշափեց նրան, բայց դարձեալ չէր հաւատում իր աչքերին, թէ իր զաւակը այնտեղ չէր։ Որդեկորոյս մայրը բոլորովին շփոթված էր։ Կասկածը նրա մէջ կատաղութեան հասաւ, երբ թնդանօթները սկսեցին այժմ աւելի և աւելի յաճախ որոտալ։ Նա ուշաթափ եղաւ, ընկաւ այն գոհարների վրա, որ մի քանի րոպէ առաջ սփռված էին գորգերի վրա և զարդարում էին նրանց գեղեցկութիւնը։

Աղախնի սենեակում ճրագը դեռ վառվում էր։ Ինքը, աղախինը, որին կոչում էին Փարիչան, նստած էր իր տիկնոջ երեխայի փոքրիկ անկողնի մօտ։ Երեխան քնած էր։ Նրա ծանր շնչառութիւնը ցոյց էր տալիս, որ բոլորովին առողջ չէ. և իրաւ, մի քանի օր էր, որ կոկորդի ուռոյցք էր ստացել։

Նա գլուխը վեր բարձրացրեց, և կիսաբաց աչքերով նայելով աղախնի վրա, ասաց.

—Ջուր եմ ուզում։

—Կը տամ, զաւակս, կը տամ, ասաց աղախինը և վեր կացաւ կատարելու նրա պահանջը։

Երեխան ջուրը խմելուց յետոյ, գլուխը կրկին դրեց բարձի վրա և իսկոյն քուն եղաւ։ Աղախինը դարձեալ նստեց իր առաջվայ տեղում, հիւանդի անկողնի մօտ։ Արդեօք ցաւակցութիւնը, թէ պարտաճանաչութիւնն էր ստիպում այդ մանկահասակ կնոջը հսկել իր հիւանդի մահճի մօտ,—յայտնի չէ, միայն երևում էր, որ նա վճռել էր այս գիշեր ամենևին չը քնել։ Գուցէ նա նոյնքան վախենում էր, որպէս միւսները և երկիւղը խլել էր նրա աչքերից քունը. գուցէ պաշարված ամրոցը նրան նոյնքան սարսափեցնում էր, որպէս միւսներին։

Կրկին լսելի եղաւ թնդանօթի որոտումը։

Բայց այդ կործանիչ որոտումը, որ ուրիշների վրա սոսկում էր բերում, կարծես, նրան մի առանձին զուարճութիւն էր պատճառում։ Նրա տխրամած դէմքը աւելի և աւելի պայծառանում էր և խոշոր աչքերում վառվում էր ուրախութեան կրակը։ Թշնամու թնդանօթի ձայնը արձագանք էր գտնում նրա սրտում, խորին բերկրութեան արձագանք։

Նա վեր կացաւ, ճրագը վեր առեց. ուշիկ քայլերով դուրս եկաւ։ Մի քանի վայրկեան կանգնեց նախասենեակում, նայում էր պառկած Ներքինու վրա։ Ներքինու խռմփալու ձայնը արդէն ցոյց էր տալիս, որ նրա քունը խիստ ծանր էր։ Նա զգուշութեամբ մօտեցաւ տիկնոջ սենեակի դրանը։ Թէև Ներքինու գլուխը և բարձը դրած էին նրա հանդէպ, բայց նրանք այնքան տեղ չէին բռնում, որ արգելէին աղախնի մօտենալը։ Նա մի կողմում կանգնելով, թեքվեցաւ և ականջը ուշադրութեամբ տարաւ դէպի դրան փոքրիկ ճեղքը։ Ներսից ոչ մի շշունջ լսելի չէր լինում։ Նա մտածեց, որ տիկինը, երևի, քնած է, թէև նա դեռ ուշագնացութեան մէջ էր գտնվում։

Նա կրկին ուշիկ քայլերով վերադարձաւ իր սենեակը, ճրագը դրեց իր տեղում և նստեց հիւանդի անկողնի մօտ։ Մի քանի րոպէ գտնվում էր մի տեսակ անվճռականութեան մէջ, որ խիստ հեշտ կարելի էր նկատել նրա բազմահոգ դէմքից։ Յետոյ կամաց-կամաց ձեռքը տարաւ դէպի հիւանդի վերմակը և զգուշութեամբ կիսով չափ բարձրացրեց։ Նա այժմ մի առանձին երկիւղածութեամբ նայում էր գեղեցիկ երեխայի երեսին, նայում էր դողալով և չէր վստահանում կատարել այն, ինչ որ մտածում էր։

—Քնել... քնել...լսելի եղաւ կանանոցի բարձր աշտարակի գլխից։

Դա Ներքինապետի հրամայական ձայնն էր, որ իր դիտանոցից նայում էր ամբողջ հարեմի վրա։ Այդ աշտարակը մի այնպիսի տեղում էր կանգնած, որ նրա բարձրութիւնից կարելի էր տեսնել կանանց բոլոր օթևանների լուսամուտները։ Այդ սպառնալից ձայնը լսելի էր լինում ամեն գիշեր երեք անգամ։ Առաջին անգամին պէտք է բոլոր կիններն իրանց ընթրիքը կերած, վերջացրած լինէին. երկրորդ անգամին պէտք է ճրագները մարէին և քուն լինէին. իսկ երրորդ անգամին դռները փակվում էին և յարաբերութիւնները բոլորովին արգելվում էին։

Ներքինապետի այժմեան զգուշացուցիչ ձայնը երկրորդ անգամին էր պատկանում, որով մի քանի րոպէից յետոյ ամբողջ հարեմի մէջ պիտի տիրէր խաւարը։ Այդ ձայնը, կարծես, շտապեցրեց աղախնին կատարել իր դիտաւորութիւնը, որի համար նրա քաջութիւնը պակասում էր։ Նա ձեռքը դողդողալով տարաւ դէպի հիւանդի պարանոցը, բռնեց նրա կոկորդից և բթամատով ու ցուցամատով այնպէս պինդ սեղմեց ուռոյցքը, որ երեխան թփրտաց, դողդողաց, խռխռաց և ապա սկսեց սաստիկ ճիչ բարձրացնել։

Այդ միջոցին աղախինը զարմանալի արագութեամբ վեր թռաւ. ոտքով զարկեց ճրագին, ցած գցեց, ճրագը հանգաւ, իսկ ինքը խաւարի միջից դուրս սրթաւ բարձր ձայնով գոչելով. «Խեղդվեցաւ, խեղդվեցաւ, օգնեցէք, խեղդվեցաւ»...

Նա վազեց դէպի տիկնոջ սենեակը, իր ոտքերի տակ կոխ տալով, տրորելով պառկած Ներքինուն, որը սարսափելով զարթնեց, և չը կարողանալով իսկոյն հասկանալ պատահածը, իր սովորական շփոթութեան մէջ կարծում էր, թէ անհաւատ թշնամիները ներս թափվեցան ամրոցի մէջ, սկսել են բոլորին կոտորել.—«Օգնեցէք... օգնեցէք»... սկսեց աղաղակել և նա, դուրս վազելով դէպի կանանոցի բակը։

Ոչ սակաւ եղաւ և աղախնի զարհուրանքը, երբ նա մտաւ տիկնոջ սենեակը։ Տեսնելով նրան գունաթափ, գիակի նման ընկած յատակի վրա,—տեսնելով այնտեղ սփռված գոհարները, սենեակի անկարգութիւնը, փշրված սրվակը,—նա կարծեց, թէ հէնց նոյն րոպէում այնտեղից փախաւ աւազակը, որը իր տիկնոջը սպանելով, կողոպտել էր նրա սենեակը։

Բայց նա այնքան սրտի և մտքի ամրութիւն ունէր, որ բոլորովին չը շուարվեցաւ։ Մանաւանդ, երբ նայեց լուսամուտներին, տեսաւ նրանց ամբողջութեամբ իրանց տեղում փակված, իսկոյն մտաբերեց, թէ ինքն էր, որ Ներքինուն կոխ տալով, անցաւ նրա վրայից և բաց արաւ դուռը։ Ուրեմն ոչ մի տեղից աւազակ մտնել չէր կարող։ Նա զգաց իր սխալը և շտապեց իր ձեռնարկութեանը մի այլ կերպարանք տալ։

Առանց մի վայրկեան կորցնելու, տիկնոջը նոյն դրութեան մէջ թողնելով, նա դուրս վազեց կանանոցի բակը. որ թոյլ չը տայ յիմար Ներքինուն շատ աղմուկ բարձրացնել։

—Ասադ, Ասադ, ձայն տուեց նրան մօտենալով,—ինչ ես խելքդ կորցրել, այստեղ մեր տիկինը մեռնում է, այնտեղ նրա երեխան խեղդվում է, իսկ դու բակում կանգնած, աղաղակներ ես բարձրացնում։ Գնանք, գնանք շուտով։

—Ի՞նչ է պատահել, հարցրեց շփոթված Ասադը, ամենևին չը հասկանալով իր լսածը։

—Էհ, տես, թէ ինչ է պատահել, քաւթառ, մեռելի նման քնում ես, ու ոչինչ բանից տեղեկութիւն չունես։ Վերջին խօսքերից յետոյ աղախինը համարեա ուժով բռնեց նրա ձեռքից և քարշ տուեց դէպի տիկնոջ սենեակը։

Բայց Ներքինին, ցոյց տալու համար, թէ ինքն էլ մի բանից տեղեկութիւն ունի, մտաբերեց աղախնի խօսքերից մէկը միայն՝ «խեղդվում է» և հարցրեց.

—Դու ասացիր խեղդվում է, ով է խեղդվում։

—Երեխան, յիմար, դու չես իմանում, քանի օր է, որ նա հիւանդ է, կոկորդը ուռչել է, հիմայ ցաւը սաստկացել է, խեղդվում է։

—Տիկնոջ հետ ինչ է պատահել։

— Ես ինչ գիտեմ, ինչ է պատահել, տիկինը իր սենեակում ընկած է։

Ներքինին այժմ բաւական բան հասկացաւ և աղախնի հետ շտապեց դէպի տիկնոջ սենեակը։

Բարեբախտաբար թէ աղախնի և թէ Ներքինու բարձրացրած աղաղակները արձակվեցան մի և նոյն րոպէում, երբ բերդից սկսեցին պատասխանել թշնամու թնդանօթներին։ Դրանց ձայնը խլացաւ հրանօթների ընդհանուր դղրդումների մէջ։ Կանանոցում ոչ ոք չիմացաւ պատահած աղմուկը, և ոչ Ներքինապետը. որը իր դիտանոցի

ժամից առաջ բոպէ պակաս: Թատրօնը բաւական լիքն էր, բայց հասարակութեան բաւական նշանաւոր մասը փօյէներում և անցքերում էր գտնվում: Լօժաները մանաւանդ առաջին յարկում մեծ մասամբ դատարկ էին: Բայց գալերէյը արդէն լիքն էր: Խաղում էին երկրորդ անգամ „Հօֆմանի առակները„: Բեմի վրա պատրաստութիւններ էին տեսնվում, այնպէս որ դերասանների և երգիչների մի մասը արդէն շորերը հագել էին, բայց նրանց մեծ մասը դեռ հագնվում էր: Ուվերտիւրը դեռ չէր ըսկսվել: Մի քանիսը ասում են, որ կրակը ըսկսվեցաւ գալվանական գործիքի կայծից, որ վառեց վարագոյրը, միւսները, թէ դժբաղդութեան պատճառը մի բանւոր էր, որ վայր ձգեց սպիրտի լամպը: Հրդեհի իսկական պատճառը ոչ ոք չը գիտէ և երևի չի էլ իմանայ: Հրդեհը ամենից առաջ նըկատեց կապելմէյստեր, որ բեմի վրա էր: Նա հազիւ կարողացաւ ձայն հանել, երբ դեկօրացիաները արդէն այրվում էին և բոցը տարածվեց ամբողջ բեմի վրա: Դերասանները փախչին դէպի դուները, բայց շատերը չը նկատելով վտանգը, գնացին իրանց սենեակները իրանց սեփականութիւնը վերցնելու համար: Մի քանիսը հագնվելու սենեակներից կատարելապէս մերկ դուրս թափեցան: Այդ ժամանակ ծանր վարագոյրը բարձրացաւ: Բոցը տարածվեցաւ դահլիճի մէջ: Թատրօնի դրան մօտ հաւաքված ժողովուրդը ներսից սարսափելի աղաղակ լըսեց: Լսվում էին աղաղակներ, ճիչոցներ, անէծքներ. հասարակութիւնը վազում էր դէպի անցքերը և այդ բոլոր աղմուկը ծածկվում էր ներսից լսող սարսափելի աղաղակով. „ազատեցէք, ազատեցէք:“ Պատուհանների մէջ մարդիկ երևցան, որոնք պատրաստ էին փողոցը դուրս թռչել: Անցքերը ծածկվեցան խաւարով, որ աւելի էլ շփոթեց հասարակութեանը: Միայն դահլիճն էր լուսաւորված և մի քանիսի ճանապարհը լուսաւորում էր: Ամենից սարսափելի տեսարան ներկայացնում էին անցքերը և սանդուղքները: Նրանք մի րոպէում լցվեցան ամբոխով, այնպէս որ անկարելի էր ոչ առաջ և ոչ յետ շարժվել: Մարդիկ միմեանց գլխի վրա էին թռչում, ընկնում էին և ճանապարհը կապում: Բացի այդ խաւարի մէջ շփոթված մարդիկ չէին կարողանում ճանապարհ գտնել: Ազատվեցան միայն այն ուժեղները, որոնք կարողացան ամենից առաջ դուրս ընկնել: Բոցը արդէն երևում էր թատրօնի կտուրի վրա, բայց դեռ կառքերով թատրօն էին գալիս: Մինչև անգամ հրդեհաշէջները դեռ տեղեկութիւն չունէին: Վերջապէս եկան պօլիցիականները և հրդեհաշէջները: Նրանցից մի քանիսը վազեցին դէպի կրակը: Մինչև դուրսը գործում էին հրդեհաշէջ մեքենաներ, ներսը աշխատում էին բանալ ջրանցքերը: Մթութեան մէջ հրդեհաշէջները բռնում էին մոլորվածներին և դուրս էին բերում: Բայց պատահում էր, որ նրանք սխալմամբ ուժով դուրս էին բերում նրանց, որոնք կամաւորապէս մնել էին վնասվածներին օգնելու համար: Վնասվածների թիւը հասնում է 600:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Русскій Курьеръ» լրագրում կարդում ենք, որ անգլիական «Standart» լրագիրը հաղորդում է թէ կոմս Կալնոկի, ուղևորվելով Վիէննայից Ս. Պետերբուրգ, յանձնարարութիւն ստացաւ Նորին կայսերական Մեծութիւնից հրաժարական առնելու ժամանակ, խօսակցել թէ Թագաւոր կայսրի, թէ կոմս Իգնատիևի հետ արևելեան հարցի մասին իր բոլոր մանրամասնութիւններով, մանաւանդ փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին Ռուսաստանի, Աւստրիայի և Թիւրքիայի դէպի Հայաստանի և Բօսնիայի դրութիւնը:

—Ֆրանսիական լրագիրները հաղորդում են, որ Գամբէտտան բաւական զգալի դաս արաւ երկու նոր մինիստրութիւններ հիմնելու պատճառով, և բոլոր չափաւոր և արմատական լրագիրները գովում են զեկուցանող Բրիօին մինիստրին նրա տուած ճարպիկ պատասխանների համար: Պատգամաւորների ժողովի և փարիզի մամուլի մեծամասնութեան տրամադրութիւնը մատնացոյց են անում Գամբետտայի հեղինակութեան մի քիչ պակասելու վրա, որը ի հարկէ ինքն էլ էր զգում, վիճաբանելով այդպիսի համեստ հակառակորդի հետ, ինչպէս Բրիօն է, որին այնու ամենայնիւ, պատգամաւորների մեծամասնութիւնը ծափահարում էր: Պատգամաւորները, կարծես կամենում էին ապացուցանել իրանց նախկին առաջնորդին, որ իրանք բոլորովին նպատակ չունեն անպայման հնազանդվել նրան, և որ նրանք պատրաստ են պաշտպանել իրանց անկախութիւնը և իրանց իրաւունքները նրա անչափ պահանջների դէմ:

—«Presse» լրագրին Սօֆիայից գրում են, որ բուլգարական մինիստր գնդապետ Բէմլինգէնի և «Բուլգարական Ձայն» լրագրի խմբագիր Գէրբանովի մէջ հետևեալ անհամաձայնութիւն պատահեց: Նոյեմբերի 16-ին մինիստրը պահանջեց Գէրբանովից, որ նա 24 ժամվայ ընթացքում յայտնէ Շումլայից գրված թղթակցութեան հեղինակի ազգանունը: Գէրբանով իր լրագրում պատասխանեց, որ այդ պահանջը անհիմն է և որ մինիստրը կարող է, եթէ կամենում է, դատի կանչել նրան, ինչպէս որ ընդունված է անել սահմանադրական պետութիւնների մէջ: Բաղդաւորապէս մինիստրը յարմար ժամանակ հրաժարվեց իր դիտաւորութիւնից:

—«Courrier d'Orient» լրագրին Բօմբէյից հեռագրում են նոյեմբերի 30-ից, որ Անգլիան զիջեց Կանդահարը էմիր Աբդուրահմանին այն ժամանակ, երբ վերջինը գրաւոր կերպով խոստացաւ ոչինչ բանի չը ձեռնարկել առանց անգլիական կառավարութեան համաձայնութեան և պարտաւորվեց տեղեկութիւն տալ իր երկրի մէջ եղած գործերի դրութեան մասին:

—«Times» լրագիրը հաղորդում է, որ առաջին մինիստրի որդի Հերբէրտ Գլադստօն իրլանդիայի շատ շրջանները ճանապարհորդեց և հաշիւ կը տայ իր հօրը իր ճանապարհորդութեան մասին: Նա, ինչպէս երևում է, շատ տխուր տըպաւորութիւններ դուրս բերեց իր ճանապարհորդութիւնից:

—«Journal de St. Petersbourg» լրագրում հաղորդվում է որ պ. Նօվիկօվ և լորդ Դիւֆըրին այցելելով Սաիդ-փաշային, աշխատեցին համոզել նրան, որ թիւրքիան շտապի որ և է վերանորոգութիւններ տալ Հայաստանին:

—Բերլինից «Порядокъ» լրագրին հաղորդում են որ պրոֆէսոր Մօմզէն դիմելով իր ընտրողներին Կոբուրգի մէջ, յայտնեց իր ազդարարութեան մէջ Բիսմարկին խիստ ընդդիմադրական մտքեր: Մօմզէն ասում է որ գերմանական ազգը պէտք է ցոյց տայ Բիսմարկին իր պատշաճ տեղը և համոզել նրան որ անհատ մարդը, ինչքան բարձր էլ լինի այդ մարդը, չէ կարող իրան ամբողջ ազգութիւնից բարձր համարել: Գերմանական կանցլեր, աւելացնում է պրօֆէսորը, յայտնի է իր բնաւորութեան զօրութեամբ, բայց գերմանական ազգը յայտնվել է միշտ աւելի էլ մեծ հաստատամտութեամբ և տոկունութեամբ:

—Վիէննայի Օպէրա-կօմիկ թատրօնի հրդեհի մանրամասնութիւնները սարսափելի են: Հրդեհը սկսվեցաւ բեմից, սպիրտի լամպայի ընկնելուց: Հանդիսականները ոչ թէ այրվեցան, այլ կրակը տեսնելով երկիւղից միմեանց վրա թափվելով, միմեանց խեղդեցին: Շատերը իրանց նետում էին պատուհաններից փողոցի վրա և սպանվում էին: Ասում են, որ զոհերի թիւը հասնում է 900 ի:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 դեկտեմբերի: Լրագիրները դեկտեմբերի 7-ից հաղորդում են, որ առանձին մասնաժողովը վերաքննում է ջրային հաղորդակցութիւնների կանոնադրութիւնը:

ՓԱՐԻԶ, 7 դեկտեմբերի: Ռուսաց փրանսիական դեսպան է նշանակվում Աթէնքի մէջ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 դեկտեմբերի: Պետական բանկի 5°/₀ տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 25 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 91 ր. 5 կ., չորրորդ 90 ր. 75 կ., հինգերորդ 90 ր. 62 կ., ներքին 5°/₀ առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 224 ր. 75 կ., երկրորդ 216 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 25 կ., երկրորդ 90 ր. 25 կ., երրորդ 90 ր. 25 կ., ոսկի 7 ր. 80 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,35½ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 216 մարկ 38½ պֆ., փարիզի վրա 267 ֆրանկ 5 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

բարձրութիւնից ամեն մի շարժում, ամեն մի շշնջիւն լըսւում էր:

Լսեց միայն մէկը, որ աւելի պատճառ ունէր չը լսելու, լսեց նա, որ ուշաթափ, գետնատարած, ընկած էր իր սենեակի յատակի վրա: Հէնց որ դժբաղդ մօր ականջին դիպաւ «խեղդվում է» բառը, նա մի մոգական հարուածքով ցնցվեցաւ, աչքերը բաց արաւ, սկսեց շփոթված կերպով նայել իր չուրջը: «Օգնեցէք» բառը բոլորովին արթնացրեց նրան: Նա խելօյն վեր թռաւ և վազեց աղախնի սենեակը: Այստեղ ճրագ չը կար: Երկար նա խաւարի մէջ խարխափելով, որոնում էր զաւակի անկողինը, մինչև աղախինը և ներքինին ճրագով ներս մտան:

Երեխան դեռ լաց էր լինում. կոկորդի խըռխռոցը իսպառ վերջացած չէր. յետոյ սկսեց թքել արիւն, չարաւի հետ խառն: Երևում էր, որ աղախնի մատների սաստիկ ճնշելուց, կոկորդի ուռոյցքը պայթել էր և այժմ դուրս էր ժայթքում այնտեղ հաւաքված չարաւը: Այդ թէև օգտաւէտ էր հիւանդին, բայց աղախնի գործողութիւնը ոչ նրան բժշկելու և ոչ խեղդելու նպատակ ունէր: Նա միայն ցանկանում էր հիւանդի վրա դարձնել մօր ուշադրութիւնը և հասաւ իր նպատակին:

Տեսնելով իր զաւակի դրութիւնը, մայրը մոլեգնաբար գրկեց նրան և սկսեց լաց լինել:

—Հիմայ կը մեռնի երեխաս... կը մեռնի, փարիշան, հառաչում էր նա, դառնալով դէպի աղախինը:

—Փարիշանը մատաղ լինի քո հոգուն, տիկին ջան, պատասխանում էր աղախինը դառնացած ձայնով, և ձևացնելով, իբր թէ արտասուքը սըրբում է.— երկիւղ չը կայ, ամենևին երկիւղ չը կայ. վտանգը անցաւ. թող Աստուած Ֆարհադի (այսպէս էր երեխայի անունը) ցաւը իմ վրա բերէ, եթէ նրան մի բան պատահի:

Ծերունի ներքինին սառած կանգնել էր, հեռուից նայում էր ցաւալի տեսարանի վրա: Աղախնի խօսքերը չը հանգստացրին մօրը, մանաւանդ երբ երեխան, թէև դադարեց լաց լինելուց, բայց գլուխը դրեց մօր կուրծքի վրա, և ընկաւ մի տեսակ տենդային դրութեան մէջ:

—Այդ լաւ է, շատ լաւ, առաջ տարաւ աղախինը.—տեսնում էք, Ֆարհադը հանգստացաւ, հիմայ կը քնէ, անուշ քնով կը քնէ.—հանգստացաւ Սառան էլ էր այդպէս ասում: Առաւօտեան երբ մօրկ տուեց, ասաց, այս գիշեր կը ծակվի ուռոյցքը: Հիմա նրա խօսքը կատարվեց: փառք քեզ, տէր Աստուած, Ֆարհադը հանգստացաւ:

—Բայց նա ասաց, երբ ուռոյցքը ծակվելու լինի, ինձ շուտ իմացում տուէք: Այս րոպէիս կը գնամ կը կանչեմ: Գիշերից չեմ վախենում. Ֆարհադի համար դժոխքն էլ կը գնամ:

Աղախնի վերջին խօսքերը փոքր ինչ մխիթարեցին տիկնոջը: Իրաւ, Սառան առաւօտեան տեսաւ հիւանդին, ասաց, շատ կարելի է, որ այս գիշեր ուռոյցքը ծակվի: Այն ժամանակ թէև փոքր ինչ արիւն և չարաւ կը գայ բերանից, բայց դրանով վտանգը կանցնի: միայն պէտք է իրան շուտ իմացում տալ, որ հարկաւոր դարմանները գործ դնէ:

Բայց ով էր այդ Սառան.— մեր նախածանօթ գինեվաճառ այրին, որ նախընթաց գիշերը իր տանը ընդունեց ծպտեալ հիւրերին.—տէր Աւետիքին սափրիչի կերպարանքով, Խօրէն հայր սուրբին նրա աշակերտի կերպարանքով, Շահումեան Սահիմաննա իշխանին հիւանդի կերպարանքով, իսկ Մէլիք-Փարսադանի որդի Բաղի զօրավարին խանի ֆէրրաշի կերպարանքով: Սառան ծանօթ էր խանի ամբողջ հետ. Այդ ծանօթութեան աւիթը նրա ունեցած երկու պարապմունքն էր: Իբրև գինեվաճառ, նա շատ անգամ ծածուկ, իր ձեռքով ըմպելիքներ էր բերում խանի համար, որը չէր ցանկանում իր ծառաների ձեռքով ստանալ, որպէս զի, իր գինարբութեան սովորութիւնը մահմեդականներին չը յայտնվի: Հաւատարիմ Սառան ամենայն խոհեմութեամբ պահում էր այդ գաղտնիքը: Իսկ կանանոցի հետ յարաբերութիւն ունէր նրանով, որ նրան շատ անգամ կանչում էին, երբ երեխաների կոկորդը ուռչում էր: Սառան իր ինքնուս փորձերով բաւական հմուտ էր այդ հիւանդութիւնը բժշկելու մէջ:

—Գէ գնա կանչիր, մի ուշացիր, ձայն տուեց տիկինը:—Երեխաս կը մեռնի, եթէ նա չը գայ:

—Ես չը գնամ փարիշանի հետ, հարցրեց ներքինին երկչոտ ձայնով:

—Հէնց դու էիր պակաս, քաւթառ, պատասխանեց աղախինը մի առանձին սպառնալիքով նայելով ներքինու երեսին:— Դու չես իմանում որ հրամայված է այս գիշեր բոլոր հայերին կոտորել, և երկիւղից ոչ մի հայ այս գիշեր իր տանից դուրս չի գայ: Ես կը գնամ, մի կերպով կը համոզեմ, կը բերեմ Սառային, բայց եթէ քո ախոը տեսնելու լինի, կը վախենայ, ու չի գայ:

Որովհետև գործը վերաբերվում էր մի ծանրակշիռ հարցի, ինչպէս էր իր տիկնոջ զաւակի կեանքը, այդ պատճառով բարկացած ներքինին լուռ կացաւ և չը պատասխանեց աղախնի կոպտութիւններին: Բայց եթէ մի ուրիշ անգամ լսելու լինէր նրանից այդ խօսքերը, անտարակոյս նրա ծամերը կը փետէր:

—Դու միայն անցկացրու ինձ դռներից, որ պահապանները չարգելեն, կրկին դարձաւ նա դէպի բարկացած ծերուկը:

Ներքինապետի դիտանոցի բարձրութիւնից վաղուց արդէն լսելի էր եղած նրա երրորդ անգամի հրամայական ձայնը՝ «քնել», և կանանոցի մէջ բոլոր դռները փակված էին, ոչ ոք իրաւունք չունէր ներս ու դուրս անելու: Այս պատճառով ներքինին նախ քան առաջնորդելը աղախնին դէպի Սառայի տունը, գնաց ներքինապետի մօտ, որ նրան յայտնէ հիւանդի անցքը, և իմանայ գիշերվայ անունը, որովհետև առանց գիշերվայ անունը տալու, պահապաններից և ոչ մէկը դռները չէր բաց անի:

Մինչև ներքինու վերադառնալը փարիշանը բոլորովին պատրաստ էր ճանապարհ ընկնելու համար: Նա փաթաթեց իր գլուխը մի հաստ շալով, ծածկվեցաւ իր կապտագոյն չադրայի մէջ և դուրս գնաց: Տիկինը մնաց միայնակ աղախնի սենեակում, գրկած ունենալով երեխան մայրական կուրծքի վրա, որը այդ միջոցին սաստիկ բաբախում էր: Երեխան այժմ աւելի անհանգիստ էր, գտնվում էր ջերմի մէջ, և երբեմն ամբողջ մարմնով ցնցվում էր, կարծես աղախնի անգութ մատները կրկին սեղմվում էին նրա կոկորդի վրա: Եթէ նա գիտենար իր հետ պատահածը, բոլորը կը պատմէր մօրը. բայց ամեն ինչ կատարվեցաւ նրա հետ, երբ նա քնած էր:

Կանանոցի բակում վառվում էին չորս լապտերներ միայն, որոնք տնկած էին չորս սիւների գլխին, և իւրաքանչիւրը գտնվում էր քառակուսի բակի մի անկիւնում: Հարեմների օթեակների լուսամուտներից լոյս չէր երևում: Նրանք քնած էին, թէ արթուն,—յայտնի չէ, բայց որովհետև նրանց հրամայված էր «քնել», թէկուզ աշխարհն էլ տակնուվրա լինէր, պէտք է ցոյց տային, որ քնած են:

Ներքինին աղախնի հետ մօտեցան առաջին դռանը, կամաց բաղխեցին: Դռան ետևից հարցրին.

—Գիշերվայ անունը:

—«Փասիան», պատասխանեց ներքինին հազիւ լսելի ձայնով: Դռները բացվեցան:

Կանանոցի բակից դուրս գալով, նրանք մտան մի երկայն ծածկված դալան (կօրիդօր), որ լուսաւորված էր երկու լապտերներով: Այստեղից մի դուռ տանում էր դէպի մի երկրորդ փոքրիկ բակ, որտեղ էր կանանոցի խոհանոցը: Այդ դռնից անցնելու համար դարձեալ նոյն հարցը և պատասխանը տրվեցաւ: Այսպէս նրանք անցան մի քանի բակեր, մի քանի դալաններ, մինչև դուրս եկան խանի պալատի լաբիրինթոսից:

Դրսում տիրում էր խաւար, իսկ բերդի փողոցների մէջ աղմուկ և իրարանցում: Մարդիկ խելագարի նման գոռում-գոչումներով վազվզում էին: Աղախինը ներքինուն թողեց կէս ճանապարհի վրա, պատուիրելով իրան սպասել, իսկ ինքը շտապեց դէպի Սառայի տունը:

(Կը շարունակվի)